ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 10, številka 1-2, maj 2006 · ISSN 1408-2969

RECENZIJI

Tanja Pihlar

Recenzija: Franz Weber: Die Natur des Sollens ...

Citiranje: Tanja Pihlar, »Recenzija: Franz Weber: Die Natur des Sollens ...«, *Analiza: časopis za kritično misel* 10, št. 1-2 (2006): 147–151.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Franz Weber

recenzirala Tanja Pihlar

DIE NATUR DES SOLLENS ...

Idee und Recherche: Michael Reichmayr, Graz: Wissenschaftliche Schriftenreihe des Pavelhauses, Bd. 4, 2004, VIII +181 strani.

Disertacija našega najpomembnejšega filozofa in začetnika slovenske moderne filozofije Franceta Webra, ki je v letih 1912-1917 študiral pri Alexiusu Meinongu in njegovih učencih v Gradcu, je dolgo časa veljala za izgubljeno. Odkrili so jo šele pred kratkim in jo leta 2004 izdali v Znanstveni zbirki Pavlove hiše v Gradcu. Polni naslov te izdaje se glasi *Die Natur des Sollens ... Erstdruck der mit dem Wartinger-Preis ausgezeichneten Dissertation des steirischen Philosophen Franz Weber* (1890-1975).

Weber je svoj študij končal februarja leta 1917 v težkih razmerah prve svetovne vojne; ob njenem izbruhu je bil tudi sam kmalu mobiliziran (med drugim je služboval pri vojaški cenzuri za slovanske jezike v Feldkirchu v Vorarlbergu). Tudi iz teh razlogov njegov zaključek študija doslej ni bilo mogoče pojasniti in se v njegovih biografijah kot njegova doktorska disertacija navajajo celo različna dela.[1] Iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da je velik del njegove disertacije predstavljalo delo s polnim naslovom *Die Natur des Sollens und sein Verhältnis zum Werte unter kritischer Würdigung namentlich der neuesten einschlägigen Theorien zu untersuchen und das Ergebnis womöglich den Grundproblemen der Ethik nutzbar zu machen (Raziskati je treba naravo predmeta najstvo in njegov odnos do vrednote s kritično presojo, zlasti zadevnih najnovejših teorij in rezultat nemara uporabiti pri temeljnih problemih etike),* za katerega je bil leta 1916 nagrajen z Wartingerjevo nagrado (torej je bilo to delo – in ne njegova disertacija – odlikovano s to nagrado!). Weber je kot svojo disertacijo predložil omenjeno delo, k njemu pa je dodal še četrto poglavje. Od njegove disertacije v arhivu graške univerze ni več ohranjen noben primerek. Četrto poglavje z naslovom "Die Moral des empirischen Lebens" [Seminararbeit S.-S. 1916] ("Morala empiričnega življenja" [Seminarsko delo PS 1916]) se nahaja v njegovi znanstveni zapuščini (signatura A.1.1.), ki jo hrani Raziskovalni in dokumentacijski center za avstrijsko filozofijo v Gradcu. Ker je Webrova disertacija nastajala v vojnih letih, ni bila objavljena. Zato so bili njeni dosežki doslej znani samo iz bežnih omemb v nekaterih Webrovih delih – kot npr. v delu *Sistem filozofije*[2] in v spisu "Meine Beziehung zu Meinong"[3] – ter iz

[1] O Webrovi promociji prim. Wolfgang L. Gombocz, "Ende und kein Ende der Tradition der 'Grazer Schule' / 'Graška šola' in Slowenien. Anmerkungen zur beginnenden Historiographie[1]*, v Thomas Binder et al. (ur.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie an der Universität Graz,* Amsterdam – New York: Rodopi, 2001, str. 282 in dalje.

[2] Glej njegov *Sistem filozofije,* Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg, 1921, zlasti str. 72 in dalje.

[3] Objavljeno v: Anton Terstenjak (ur.): *Vom Gegenstand zum Sein. Von Meinong zu Weber,* München: Trofenik, 1972, zlasti str. 158 in dalje.

Meinongovih izvajanj v delu *Über emotionale Präsentation* (1917)[4], v katerem se je skliceval nanjo.

Webrova disertacija predstavlja pomemben prispevek k predmetnostni teoriji najstva; avtor je v njej pokazal, da imajo tudi stremljenja kot posebni doživljaji svoj predmet in je s tem teorijo predočevanja razširil na razred stremljenj. Weber sam je o tem zapisal:

> "Tretja smer in torej smer moje nadaljne načelne razširitve Meinongovega nauka je najprej zadevala teorijo predočevanja, ki jo je Meinong že izdelal za predstave, misli in čustva: predstave nam predočujejo objekte, misli objektive in čustva vrednote, medtem ko željnosti ostanejo nepredočujoči (in zato brezvsebinski) doživljajski akti. Ta poseben položaj željnosti mi od samega začetka ni ugajal in začel sem iskati pravi predmet željnosti, da bi ga končno našel v najstvu in v različnih vrstah najstva. Tudi Meinongu je zamisel ugajala in razpisal je Wartingerjevo nagrado (1916): 'Predmet najstvo je treba raziskati in ga uporabiti pri problemih etike'. V tem delu sem nadrobno dokazal, da imajo tudi željnosti svojo vsebino in da nam s pomočjo te vsebine kažejo najstvo [...]. [...] Šele s tem je bila tudi teorija predočevanja povsem zaključena, tako da zaključenemu vsebinskem nizu predstavljanja, mišljenja, čustev in željnosti sedaj lahko postavimo nasproti zaključen predmetnostni niz objektov, objektivov, dignitativov /vrednot/ in desiderativov /najstev/."[5]

Avtorica recenzije je šele nedavno izvedela, da Webrovo Wartingerjevo delo od leta 1938 hrani Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani in je prvotno sestavljalo del zapuščine Frana Podkrajška (1852-1918).[6] O tem v Spremni besedi Michaela Reichmayrja sploh ni nobene besede, pač pa avtor s skopimi besedami pravi samo, da se "/o/riginalni rokopis poglavij I do III (2 + 110 strani) [...] nahaja v rokopisnem oddelku narodne knjižnice ene od avstrijskih sosednjih držav" (str. 167). Tega, kako je Webrovo delo iz prišlo iz Gradca v Ljubljano, ni mogoče pojasniti; prav tako ni mogoče pojasniti, ali sta se Weber in Podkrajšek sploh poznala oz. v kakšnem odnosu sta bila.

V Reichmayrjevi izdaji so natisnjeni prvo, drugo in tretje poglavje Wartingerjevega dela (opombe avtorja so izgubljene) in četrto poglavje iz Webrove zapuščine. Uvod je prispeval Michael Petrowitsch, avtor spremne besede z literaturo je Michael Reichmayr. Na koncu knjige je Dodatek 1- 8, v katerem so ponatisnjeni različni Webrovi dokumenti, npr. moto k Wartingerjevemu delu, izpisek iz krstne knjige, zapisnik k podelitvi Wartingerjeve nagrade ipd., kot tudi ena od maloštevilnih slikarskih upodobitev

[4] Prvič objavljeno v: Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien/Philosophisch-historische Klasse, zv. 183, 1924, 2. Abhandlung, Wien 1917. Ponatisnjeno v. R.M. Chisholm, R. Kindiger, R. Haller (ur.): *Alexius Meinong Gesamtausgabe,* III. zv., Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1968, str. 283-476.

[5] Citat je preveden iz: "Meine Beziehung zu Meinong", str. 158 in dalje.

[6] Webrova disertacija s signaturo Ms 1285 je bila nato shranjena ločeno. Glej Gorazd Kocijančič et al., *Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani,* Ms 1171-1384, Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1990.

Franceta Webra, ki jo je naslikal Niko Knez, ter njegova fotografija z ženo. Že pri površnem branju bralcu takoj pade v oči, da Weber v svoji disertaciji ne navaja drugih avtorjev niti ni v njej navedene nobene literature. To je mogoče pojasniti z dejstvom, da je omenjeno delo nastalo v času, ko je Weber služil pri Rdečem križu oz. v vojaški službi (zaradi tega Weber v posebni opombi na začetku dela prosi, da naj se mu to "spregleda"). V izdaji je besedilo izvirnika zvesto transkribirano, žal pa v njej najdemo številne moteče tiskarske napake.

V prvem poglavju skuša Weber na posreden in neposreden način dokazati samostojnost najstva (nem. *das Sollen)* – pri Meinongu desiderativa – kot predmeta. Sprva razišče, kateri od naših doživljajev ga lahko predočuje oz. prezentira, če uporabimo tujko. Potem ko kot njihovega možnega predočevalca izključi predstave, misli in čustva, pokaže, da jih predočujejo željnosti (nem. *Begehrungen*)[7] oz. hotenja (nem. *Wollungen),* ki potemtakem niso goli akti in jim po analogiji z ostalimi doživljaji pripada predočevalna funkcija. Avtor pri željnostih razlikuje tri momente: pozitivnost, negativnost (negativne željnosti imenuje *Verabscheuen,* slov. odpor, odbijanje) in intenzivnost, katerim ustrezajo analogni momenti na predmetni strani, torej na najstvu. Poleg tega ugotavlja, da hotenje nekega predmeta predpostavlja njegovo vrednotenje, pri čemer se od slednjega razlikuje po tem, da lahko vrednotimo samo takšne predmete, ki že eksistirajo oz. obstajajo, medtem ko nasprotno hočemo le predmete, ki še ne eksistirajo oz. ne obstajajo in bi bilo povsem nesmiselno hoteti nekaj, kar že eksistira oz. obstaja. Obstoj predmeta najstvo dokazuje Weber tudi z jezikovnimi izrazi in obravnava jezikovne oblike, ki izražajo željnosti oz. katere predpostavljajo slednje kot svoje "materije" (str. 24), kot sta, denimo, "möge", "soll" – "er soll bzw. möge kommen". V drugem obsežnem poglavju Weber podrobneje razišče naravo najstva in njegove lastnosti, vendar njegova izvajanja niso vedno docela jasna. Meni, da so najstva idealni in ne realni predmeti, v prid česar navaja med drugim argument, da pripadajo samo (idealnim) objektivom. Nadalje so najstva zanj objekti in ne objektivi, ker nimajo nobenih modalnih lastnosti kot dejstvenost, nedejstvenost, nujnost ipd. Prav tako niso predmeti višjega reda, saj niso zgrajeni na drugih predmetih. Pripadajo jim posebne lastnosti, in sicer pozitivnost oz. negativnost ter intezivnost. Med pozitivnim in negativnim najstvom ne obstaja odnos nasprotja, ker pozitivno in negativno najstvo za Webra nista skrajni točki kontinuuma niti ni kontinuiranega prehoda iz enega v drugega. To so za Webra konstitutivne lastnosti najstva, ki mu pripadajo neodvisno od drugih predmetov. Nato obravnava tudi njegove konsekutivne lastnosti, tj. lastnosti, ki pripadajo najstvu samo v odnosu do drugih predmetov. V nadaljevanju podrobneje analizira enakovrednost vrednostnih in najstvenih objektivov, "predmet O naj eksistira, eksistenca predmeta O je vrednota" (str. 44), in razišče, kakšne so njene posledice za odnos med vrednoto in najstvom. Kot rezultat svojih raziskav navaja Weber tako imenovane "zakone najstva", kakršen je denimo sledeči zakon:

[7] V poznejših delih v slovenščini Weber uporablja izraz "stremljenje".

> "I. Pozitivno najstvo pripada samo:
>
> a) eksistenci predmeta O, če ta ne obstaja, a bi bilo vredno, da bi obstajala;
>
> b) neeksistenci predmeta O, če ta ne obstaja, a bi bilo vredno, da bi obstajala;
>
> II. Negativno najstvo pripada samo:
>
> a) eksistenci predmeta O, če ta obstaja in je nevrednota,
>
> b) neeksistenci predmeta O, če ta obstaja in je nevrednota." (str. 47)

Navedene "neposredno razvidne" zakone najstva Weber v nadaljevanju razširi in postavi tri tabele takšnih splošnih zakonov. V ostalem delu poglavja skuša te zakone podrobneje določiti oz. navede omejitve za njihovo veljavnost, na podlagi česar nato podrobneje določi odnos med najstvom in vrednoto. V tretjem poglavju Weber uporabi dosežke svojih raziskav na posameznih etiških problemih in se osredotoči na njihovo "skupno jedro" (str. 79), to je na odnos med vrednotami (oz. nevrednotami) in čustvi (oz. delovanji). V nadaljevanju obravnava emocialno pravilnost oz. nepravilnost in razlikuje med objektivnimi in subjektivnimi ter med lastnimi in prenesenimi vrednotami. Webrove ugotovitve so:

> "1) vrednotenje je pravilno, če je njegov 'nadaljnji' predmet asubjektivno vredno dejstvo; 2) nevrednotenje je pravilno, če je njegov 'nadaljnji' predmet asubjektivno nevredno dejstvo; 3) željnost je pravilna, če je njen 'nadaljnji' predmet samo možno dejstvo, ki bi bilo v primeru njegovega obstoja asubjektivno vredno; 4) negativna željnost je pravilna, če je njen 'nadaljnji' predmet sicer samo naključno obstoječe, toda asubjektivno nevredno dejstvo." (str. 87)[8]

Nadalje Weber razlikuje med pravilnostjo (oz. nepravilnostjo) in pametnostjo, razumnostjo (nem. *Vernünftigkeit)* (oz. nespametnostjo, nerazumnostjo); vrednotenje lahko označimo kot "pametno", če se ne nanaša "samo na objektivno vredno dejstvo, ampak če se z njegovo psihološko predpostavko o tem dejstvu obenem sodi kot objektivno vrednem", (str. 102) Kot rezultat razlikuje tri vrste emocialne pravilnosti, namreč materialno, materialno-formalno in formalno pravilnost. Zadnje poglavje je posvečeno "morali empiričnega življenja"; v njem Weber obravnava nekatere njene temeljne pojme, kot so dobro in zlo, odgovornost in dolžnost ter moralno sodbo.

Z izdajo Webrove doktorske naloge, ki je doslej veljala za izgubljeno, bo mogoče zapolniti vrzel v poznavanju njegovih zgodnjih del; v njej najdemo številne pojme oz. trditve, ki jih je Weber izdelal v svojih poznejših delih kot npr. v *Etiki*

[8] V izvirniku se navedeno glasi: "1.) eine Werthaltung ist richtig, wenn deren 'weiterer' Gegenstand eine asubjektiv wertvolle Tatsache ist 2.) eine Unwerthaltung ist richtig, wenn deren 'weiterer' Gegenstand ein[e] asubjektiv unwertvolle Tatsache ist 3.) eine Begehrung ist richtig, wenn dereren 'weiterer' Gegenstand eine nur mögliche Tatsache ist, die im Falle deren Bestandes asubjektiv wertvoll wäre 4.) eine negative Begehrung ist richtig, wenn deren 'weiterer' Gegenstand eine zwar nur zufällig bestehende, aber asubjektiv unwertvolle Tatsache ist."

(1923). Zaradi specifičnosti tematike in zapletenosti izvajanj pričujoča knjiga za širši krog bralcev bržkone ne bo zanimiva; priporočamo pa jo seveda vsem, ki se ukvarjajo z Webrovo filozofijo oz. z zgodovino graške šole.